

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำเครื่องจักสานพื้นบ้านภาคเหนือ หรือล้านนาไทยนั้น ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณ ดังมีหลักฐานปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่งเช่น ภาพชาวบ้านกับเครื่องจักสาน ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นภาพ ชาวบ้านกำลังนั่งสนทนากันอยู่ข้าง ๆ ตัว มีภาชนะจักสานชนิดหนึ่งที่เรียกว่า เปียด หรือกระบุง วางอยู่ รูปทรงของเปียดในภาพคล้ายกับเปียดที่ใช้อยู่ใน ปัจจุบัน แสดงว่า ชาวล้านนาสานเปียด ใช้มานานนับร้อยปี นอกจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสิงห์วรวิหารแล้ว ยังมีภาพของเครื่องจักสาน ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังอีกหลายภาพ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกรกรหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เครื่องจักสานของภาคเหนือที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นโดดเด่นอีกอย่างหนึ่ง คือ น้ำตุง เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ยัดด้วยชันและน้ำมันยาง ใช้สำหรับตักน้ำจากบ่อน้ำ รูปร่างของ น้ำตุงเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยเป็นอย่างดี น้ำตุงจะช่วยให้ น้ำตุงโคลงตัวคว่ำลงให้น้ำเข้า เมื่อโยนลงไปบ่อ นอกจากนี้ ลักษณะการสาน ที่แข็งแรงยังช่วยให้น้ำตุงมีความทนทาน แม้ในปัจจุบัน จะมีผู้ผลิตน้ำตุงด้วยสังกะสี แต่ความคงทน และประโยชน์ใช้สอย สู้ น้ำตุง ที่สานด้วยไม้ไผ่ไม่ได้ แสดงว่าเครื่องจักสานพื้นบ้าน ที่คนโบราณ ผลิตขึ้นนั้น เลือกใช้วัสดุดิบท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม และใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี นอกจากตัวอย่างของเครื่องจักสานไม้ไผ่ภาคเหนือดังกล่าวแล้ว ยังมีเครื่องจักสานที่ใช้ใน ชีวิตประจำวันอีกหลายชนิด เช่น ช้าววด ก้วยข้าว ก่องข้าว แอบข้าว โตก ผ่าชี แอบหมาก แอบเมี่ยง ช้าวชนิดต่าง ๆ หมวกหรือกูป ก้วย ก้วยกำ ก้วยหมู ก้วยโจน ช่ง ลำไย ช้างล่อม ช้างตาห่าง ช้างตาทีบ หรือบุงตีบ น้ำตุง น้ำเต้า คุ วิ ต่าง เปียด หรือบุงชนิดต่างๆ เปลเต็ก เอ็บ ไชชนิด ต่างๆ สุ่ม ฯลฯ

งานจักสานในปัจจุบันมีการทำงานจักสานน้อยลงไปเรื่อยๆ และยังขาดการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์งานจักสาน ให้มีรูปแบบทันสมัยงานจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านทำเพื่อใช้ในครัวเรือนมาแต่โบราณ แม้ในปัจจุบันงานจักสานหรือเครื่องจักสานจะมีอยู่น้อย แต่ก็ยังคงมีอยู่ทั่วไป ทุกภาคในประเทศ นอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอยแล้ว งานจักสานยังสะท้อน วัฒนธรรม สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาของชาวบ้านได้อีกด้วย (บุญเลิศ มรกต, 2545) บ้านป่าบงหลวงเป็นหมู่บ้านจักสานในเขตอำเภอสาร์ภักดิ์จังหวัดเชียงใหม่ มีชื่อเสียงในการ สร้างสรรค์งานจักสานไม้ไผ่ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษงานจักสานที่ยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน คือ กระบุงหอบ และ ช้องหลวง ซึ่งอดีตใช้สำหรับใช้งานในวิถีชีวิตประจำวันแต่ในปัจจุบัน ใช้เพื่อการ ตกแต่งลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน จากช้องหลวงได้ถูกนำมาพัฒนาสร้างสรรค์รูปแบบ งานจักสานอย่างหลากหลาย ลวดลายเหล่านี้ถูกนำมาใช้

ในการจักสานให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นไม่ว่าจะเป็นตะกร้า ถาด แจกัน โคมไฟ รวมถึงฉากร้าน นอกจากนี้นงานจักสานของบ้าน ป่าบงยังได้พัฒนา ใช้ หวายเป็นวัสดุเพิ่มเติมประกอบกับงานสาน แต่ในด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ งานจักสานที่ตำบลป่าบงนี้ยังคงมีแบบการจักสานลายสานเดิมๆ เป็นงานหัตถกรรมทำมือที่ มูลค่าไม่สูงมากนักไม่เป็นที่สนใจในท้องตลาด

ในขณะที่สภาพสังคม เศรษฐกิจปัจจุบันที่เปลี่ยนไปจากเดิม การไปมาหาสู่กันระหว่างเมืองกับชนบทติดต่อกันได้สะดวก รวมถึงความเจริญก้าวหน้าทางกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเดิมทำให้สภาพความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตของคนในชุมชนจากเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีผลกระทบทำให้งานจักสานหรืออาชีพและมีความน่าสนใจ เพื่อให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศ และสามารถจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้น เพื่อให้ชุมชนสามารถประกอบอาชีพจักสานสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนตลอดจนถึง การมีส่วนร่วมกับชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมความรู้ด้านการออกแบบงานจักสานแก่ชุมชนและผู้สนใจในอาชีพ ได้สืบทอดงาน จักสานให้คงอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยต่อไป

ด้วยเหตุดังกล่าว โครงการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทงานจักสาน อ.สารภี จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาอาชีพจักสานของกลุ่มหัตถกรรมจักสาน อ.สารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่และกระบวนการจักสานของชาวบ้านกลุ่มหัตถกรรมจักสาน เพื่อเป็นแนวทางในการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพจักสานตลอดจนเป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับยุคสมัยและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับความพึงพอใจของผู้บริโภค และพัฒนาให้มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

การศึกษารูปแบบ การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทงานจักสาน อ.สารภี จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ ผู้วิจัยจึงกำหนดวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเครื่องจักสานของชุมชน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาข้อมูลของวัตถุดิบ กรรมวิธีการผลิต และรูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานนำไปสู่การสร้างแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ มุ่งประโยชน์เชิงพาณิชย์
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจรูปแบบผลิตภัณฑ์งานจักสานที่เกิดจากการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลด้านงานหัตถกรรมใน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. พัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานของ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
3. ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการการออกแบบ และพัฒนาหัตถกรรมเครื่องจักสานให้กับชุมชนในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. รู้ถึงรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์จักสาน ของอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และเพิ่มศักยภาพในการผลิต แปรรูปและการจำหน่าย
3. ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานให้กับผู้ที่สนใจด้านทางจักสาน ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง อำเภอหนึ่งในเขตปริมณฑลของนครเชียงใหม่ที่มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาทุกๆ ด้านจนเป็นอำเภอขนาดใหญ่ในแง่สถานประกอบการและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ของจังหวัด ปัจจุบันอำเภอสารภีถือได้ว่าการพัฒนาจนสภาพความเจริญเป็นเขตเมืองที่เชื่อมต่อกับนครเชียงใหม่ มีประชากรหนาแน่นรองจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ และเป็นอำเภอที่รองรับความเจริญของนครเชียงใหม่เพื่อขยายไปยังเมืองลำพูน

การพัฒนา และการสร้างผลิตภัณฑ์ หมายถึง การออกแบบเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยการสร้างต้นแบบเพื่อทดสอบตามกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์

ศิลปหัตถกรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยและสวยงาม และจะต้องหมายถึงผู้ผลิตจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในเรื่องศิลปะและหัตถกรรม

จักสาน หมายถึง เครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย จากฝีมือความคิด ภูมิปัญญาของชาวบ้านมี ลักษณะรูปทรงแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ วัสดุอุปกรณ์คตินิยม และ อาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางด้านจักสานในจังหวัดเชียงใหม่

เพื่อการพาณิชย์ หมายถึง การออกแบบผลิตภัณฑ์งานจักสานเพื่อ การค้า , การแลกเปลี่ยน , การค้าขาย , การซื้อขาย , การขาย

ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเป็นผู้มีความรู้ เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์งานจักสาน เช่น ครู-อาจารย์ทางการออกแบบ นักออกแบบผลิตภัณฑ์ และผู้ผลิตงานจักสาน

